

УДК 82-92(092)

ІСКРИСТА ГРАНЬ ТАЛАНТУ

Михайло Нечиталюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Автор досліджує публіцистику І. Франка. Особливу увагу він звертає на історіографію питання, на проблему періодики.

Ключові слова: І. Франко, українська публіцистика, періодизація публіцистичної творчості.

Як невідшліфований з усіх боків коштовний камінь не може ще заграти усіма своїми барвами, так і творчість великого письменника не постане перед нами у своїй повноті, якщо буде опущена хоч одна грань його таланту. Здається, до всього вже доторкнулася дбайлива дослідницька рука. А пригляньмося пильніше до Франка! Погортаймо уважніше фоліанти комплектів українських газет і журналів, де з номера в номер явно, анонімно чи криптонімно друкувався він, або до тих польських і німецьких періодичних видань, де розсіяно безліч актуальних для того часу та й для нас небезітересних його матеріалів! На вас глянуть звідтіля заголовки передових статей, оглядів, кореспонденцій, репортажів, редакційних листів, хронікальних заміток, які тепер мало хто й перечитує. Глянуть і заговорять розумним, дотепним, нищівним словом Франка. Про нужду галицького люду, про еміграцію селян за синє море, про ополячення й онімеччення українських шкіл, про політичне пробудження народу, народні віча по селах, про соціалізм і робітничий рух; і про тогочасну ліберально-псевдопатріотичну пресу та продажних журналістів, і про різні культурно-освітницькі установи; і про літературу, мистецтво, театр та різні проблеми поточної політики Галичини й усієї Австро-Угорщини; і про діяльність різних політичних течій і партій – про москвофілів, народовців, радикалів, святоюрців, націонал-радикалів, націонал-і соціал-демократів. А якими ж дратливими для тодішнього читача, що збуджували його громадсько-політичні почуття, були Франкові полемічні виступи в українській, польській чи німецькій пресі!.. Франко провокував політичні пристрасті, повчав і політично виховував, формував і скеровував громадську думку – палким, жагучим словом п у б л і ц и с т а.

П у б л і ц и с т и к а – це і є та маловідшліфована, жарка грань таланту Івана Франка, без якої неможливо уявити повністю образ великого Каменяра, увінчаного заповітним ідеалом : „Лиш боротись – значить жить!”

Ще півстоліття тому широкий читач, студентство і навіть науково освічені українці мали про публіцистику Франка дуже приблизне уявлення. І не дивно. Хоч вона й складає третину Франкової літературної спадщини, але в науковому й навчальному обігу перебувала дуже незначна кількість публіцистичних творів. У виданій 1953 року збірочці „Іван Франко. Публіцистика” було вміщено лише 14 статей. Більше публіцистичного матеріалу появилось у 16, 17 і 18 томах двадцятитомника (Київ, 1955-1956) і в книзі „Іван Франко. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори” (Київ, 1956). Значний поступ зроблено у 1960 р., коли побачив світ тематичний збірник „Іван Франко. Педагогічні статті і висловлювання”, укладений переважно з матеріалів невідомих чи вперше передрукованих з газети „Діло”, або перекладених з польської преси.

Рішучий злам в інформуванні наукового читача про публіцистичну спадщину Франка наступив тільки у 70-80-х роках минулого століття, коли заходами Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка Академії наук України було реалізовано грандіозний видавничий проект – Зібрання творів Івана Франка у 50 томах (Київ, 1976-1986). Тут уперше появився масив, щоправда, далеко-далеко невичерпно поданих або текстово скорочених (на думку зарубіжних франкознавців, сфальсифікованих) публіцистичних творів великого Каменяра з різних періодів його журналістської діяльності. На жаль, упорядники і видавці цього ювілейного видання до 100-річчя народження Івана Франка не спромоглися дотримати елементарної жанрово-видової специфікації журналістських текстів. І не дивно. На ті часи теорія журналістики ще перебувала на початковій стадії розвитку, коли питання текстології преси мало кого цікавили. Навіть саме поняття-термін „публіцистика” сприймалося за усталеною в літературознавстві традицією як література „другого сорту”. Ось чому до публіцистики були застосовані літературознавчі критерії, внаслідок чого журнально-газетні публікації Франка опинилися або серед його наукових, або серед літературно-критичних праць, або й серед художніх творів.

Не щастило публіцистиці Франка і в дослідженні. Тривалий час нею мало хто займався так і настільки, як вона того заслуговувала. Дослідники, підсумовуючи стан тогочасного франкознавства до 100-річного ювілею вказували, зокрема, на те, що Франкова публіцистика – найменш досліджена тема. Так, М. Пархоменко акцентував на важливості вивчення „діяльності Франка-публіциста, журналіста і видавця, органічно в’язаної з історією визвольної боротьби і передової суспільної думки на Україні, і зокрема в Галичині”. Він констатував, що до 1956 року „не опубліковано жодного солідного дослідження про Франка-видавця, журналіста і публіциста” [17, с. 69]. Однак така констатація неточна. Можна говорити хіба про невивченість видавничої і журналістської діяльності, та й то умовно. Але щодо публіцистики, то про неї бібліографія знає досить ґрунтовне і новаторське теоретичне дослідження львівського студента Романа Заклинського „Франко як публіцист”, яке було прочитане у 1913 році на ювілейному вшануванні письменника з нагоди 35-ої річниці від дня першого виступу в журналі

„Громадський друг” і того ж року опубліковане в „Літературно-науковому віснику” [6, с. 293–316].

Наступна важлива дата – 1929 рік. Цього року про публіцистику Франка писав М. С. Возняк у вступній статті „До публіцистичної діяльності І. Франка в р. 1879-1883”, якою відкривалися тексти шести невідомих статей, надрукованих у збірнику „За сто літ” (1929. – Кн. 4), а саме: „Що се за інтелігенція галицькі попи?”, „Попи і економічне положення українського народу”, „Що думає народ про уступившого митрополита Осипа Сембратовича?”, „Жиди багачі і „капцани” в Галичині”, „Мрії і надії українського народу в Галичині”, „Письма из Галиции. VI. Материалы для изучения общественных идеалов украинского народа в Галиции”. Цими публікаціями М. Возняк розпочав планомірне вивчення рукописних багатств Івана Франка, зокрема журнально-публіцистичних.

Певний вклад у справу вивчення публіцистики І. Франка належить С. В. Щуратові. На відміну від більшості монографістів і біографів, дослідник спеціально наголошує на ранній публіцистиці Франка, пов’язуючи її з формуванням творчого методу молодого літератора [20]. Розмову про публіцистику Франка продовжив О. І. Дей у книзі „Українська революційно-демократична журналістика” [4]. Автор, оглядаючи журнали „Друг”, „Громадський друг”, збірники „Дзвін”, „Молот” та журнал „Світ”, скрупульозно дошукується генези більш значущих публіцистичних виступів Івана Франка, їх суспільно-політичного резонансу в Галичині. Читач отримує широку інформацію: з одного боку – про Франкову організаційно-редакторсько-видавничу працю, з іншого – про тематику і напрям публіцистичних виступів у пресі.

Питання про ранню публіцистику Франка (періоду журналу „Друг”), яке поставив С. Щурат, не знайшло свого розвитку у наступних франкознавчих працях. До появи друком статті „Критичні письма о галицькій інтелігенції” (1878) дослідники оцінюють Франка тільки як талановитого літературного критика. Таку характеристику „другівського” періоду творчості Франка знаходимо, до речі, у згаданій монографії О. Дея, у статті М. Бернштейна „Діяльність І. Франка-критика в журналі „Друг” [18]. Але вже у праці І. І. Дорошенка „Іван Франко – літературний критик” появляється принципово нове у франкознавстві твердження про своєрідність літературно-критичного таланту Франка. Автор сміливо заявляє про „блискучий критичний і публіцистичний талант” молодого Франка, про те, що в статтях 90-х років „публіцистичний елемент нерідко переважав над критичним”, про „почерк науковця вищого класу і публіциста водночас” [5]. Констатуючи таке тісне взаємопереплітання літературно-критичного, наукового і публіцистичного таланту Франка, І. Дорошенко не раз ставав перед дилемою, до якого жанру віднести той чи інший матеріал – настільки важко іноді встановити, де починається критик, а де закінчується публіцист. З цього постає перед франкознавцями завдання пильніше приглянутися до специфіки Франкової публіцистики як своєрідного виду літературної творчості, до публіцистичності як стильової манери.

Окрему групу франкознавчої літератури складають дослідження про Франка як журналіста, редактора, видавця. Здебільшого, в них Франкова публіцистика займає друге місце, зате чільне місце посідають питання видавничої історії преси та ролі Франка як високопрофесійного редактора, який практично готував літературні тексти до друку. Цей маловідомий світ його редакторської діяльності розкривається у дослідженні Л. Маляренко „Іван Франко як редактор” (Львів, 1970), а найновіша праця на цю тему – книга Б. Якимовича „Книга. Просвіта. Нація” (Львів, 1996).

Наскільки значущою була журналістська праця Франка для його всезагальною творчого розвитку, може засвідчити пильна увага до неї з боку таких біографів, як М. Возняк та І. Басс, які розкривають життєвий шлях письменника за журналістською хронологією. Знаменно, що участь Франка у пресі покладена в основу періодизації, яку бачимо у монографії академіка М. Возняка „Велетень думки і праці”, що й підкреслено навіть у назвах розділів: „П’ятиріччя прогресивних видань” і „Період „Літературно-наукового вісника”. Про І. Франка як польського журналіста писав Г. Вервес у монографії, присвяченій проблемам українсько-польських літературних взаємин. Досить ґрунтовно досліджено історію журналу І. Франка „Жите і слово”. Нову сторінку журналістських зв’язків Франка відкривають статті І. Басса „До питання про участь І. Франка в „Искре”: Нові матеріали”, Б. Гавришкова „Співробітник газети „Die Zeit”.

І. Франком як журналістом цікавились також зарубіжні дослідники. Тут найбільше зроблено у галузі вивчення участі письменника в польській і німецькій пресі. Здобутки зарубіжних учених, безумовно, дуже цінні для збагачення українського франкознавства*.

Названі вище наукові праці про журналістику Франка мають безпосередній стосунок до вивчення його публіцистики, так само як і багато іншої франкознавчої літератури, навіть такої, яка хоч і не вільна від тенденційного, догматичного підходу до трактування суспільно-політичних, філософських чи економічних поглядів письменника, однак може бути корисною з інформаційного погляду для проникнення у сферу дискусійності проблематики його світогляду. З цієї групи досліджень періоду 50-60-х років слід назвати такі: А. Брагінець. Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка. – Львів, 1956; М. Возняк. Нариси про світогляд Івана Франка. – Львів, 1955; О. Н. Мороз. Іван Франко в боротьбі проти буржуазної ідеології. – Львів, 1956. Цей список можна продовжувати.

До проблем *наукового* осмислення публіцистики Івана Франка українські дослідники звернулися шойно в 1958 році. Спочатку це було зацікавлення публіцистикою 70-80-х років у зв’язку з проблемами соціологічних і філософських поглядів молодого Франка. Одночасно намітилась нова тема досліджень – про майстерність публіциста. Того ж року в університетських наукових записках появилися статті І. П. Курганського, якими починається

* Із зарубіжного франкознавства найбільшу цінність мають такі видання: Mikulas Nevrlý Ivan Franko – ukrajinsky básnik revolucionár – Život a dílo – Praha, 1952; K. Dunin-Wonsowycz. Publicystyka I. Franki w prasie ruchu ludowego. Kwartalnik Instytutu polsko-radzieckiego, 1955; Ivan Franko. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine Berlin, 1963.

дослідження публіцистики Франка як своєрідного виду літературної творчості з увагою до особливостей публіцистичної майстерності як щодо змісту, так і щодо форми, зокрема з акцентуванням на полемічній спрямованості і логічно-емоційних засобах [9].

Слід підкреслити, що зацікавлення публіцистикою Франка у 1958 і наступних роках було підсилене дуже оригінальною, ще й досі не реалізованою дослідниками ідеєю М. С. Возняка, вперше висловленою в посмертно виданій книзі „Велетень думки і праці”, що постала перед франкознавством як програмне *зверхзавдання* на майбутнє, а саме – **переглянути** всю багатоманітну творчість письменника з погляду могутнього *публіцистичного плину* в ній. Він писав: „В усій творчості Франка відчувається його публіцистична жилка, як відгомін його вродженого публіцистичного хисту. Але Франко як публіцист найменше відомий, майже зовсім не досліджений. Публіцистика Франка займає перше місце між окремими галузями його спадщини. Публіцист із Франка незвичайної сили, з неабияким літературним талантом”. На думку Возняка, в публіцистиці Франка треба шукати також ключів до його художньої творчості. „Це дуже цінний, – заявляє він, – матеріал для всебічної характеристики Франка та для ґрунтового дослідження його поетичної творчості, бо й Франко публіцист, поет, письменник, драматург, критик і вчений-дослідник – це нерозривна єдність” [2, с. 90]. Коли я, редагуючи цю книжку до видання, вперше прочитав наведену вище цитату, у мене вже не було жодного сумніву у виборі спецкурсу для журналістів з наступною підготовкою навчального посібника у формі „семінарію”, який і вийшов друком у 1972 р. [14]. А трохи пізніше я написав першу у франкознавстві монографію про публіцистику І. Франка, яку видав у 1981 р. [15] та захистив як докторську дисертацію 1982 року в Московському університеті ім. М. Ломоносова. Але це тільки один аспект Вознякової програми. Другий аспект – за дослідниками художньої і наукової спадщини Франка.

Публіцистиці належить, таким чином, провідне місце серед усього творчого доробку Івана Франка. Наочно переконає в цьому і статистика. Навіть за неточними даними Інституту франкознавства ЛНУ імені Івана Франка, публіцистичних творів Франка налічується 2150, тоді як художніх – 1020, перекладів – 1100, наукових праць – 700.

Публіцистика Івана Франка – дзеркало його світогляду, бойової суспільно-політичної й журналістської діяльності та його літературного таланту. Пильна увага до цього виду літературної творчості як малодослідженої проблеми постала перед стиковими галузями франкознавства (літературознавством, журналістикознавством і текстологією) як пізнана необхідність, як універсальний „ключ” до усієї творчої спадщини Франка. Таке розуміння предмету наукового вивчення диктує провідні напрями і вузлові пункти, де мають зосереджуватись наукові пошуки дослідників.

І тут на перший план виходить проблема с в і т о г л я д у Івана Франка, яка раніше, у 50-х роках, вирішувалась однобоко, тенденційно, без охоплення в комплексі всієї його літературно-журналістської спадщини. Застрашені

панівними у часи 100-річного ювілею псевдонауковими догмами про вирішальний і всеохопний вплив соціалістично-марксистської ідеології на світогляд Франка, радянські франкознавці, навіть усупереч своїм об'єктивно-науковим переконанням, свідомо применшували значущість тієї „золотої частини” його публіцистики 90-х і початку 900-х років, у якій відобразився властивий Франкові світоглядний критицизм, переоцінка і докорінна зміна попередніх ніби промарксистських поглядів у бік постановки і дискусійного обговорення у відкритій пресі актуальних національно-визвольних проблем.

У цьому зв'язку заслуговують пильної уваги деякі франкознавчі публікації української діаспори на Заході і в США та Канаді, а серед них, передусім, виданий до 110-ої річниці народження Франка збірник замовчуваних у радянській Україні публіцистичних праць „Іван Франко про соціалізм і марксизм. Рецензії і статті 1897-1906 рр.” (Нью-Йорк, 1966) із гострокритичною вступною статтею Богдана Кравціва „Суспільно-політичні погляди І. Франка і радянське франкознавство”.

Про збірник Б. Кравціва науковий світ підрадянської України довідався вперше з поєднаною дискусійною монографією В. Микитася „Ідеологічна боротьба навколо спадщини Івана Франка”, виданої тільки через 12 років, тобто у 1978 р., київським видавництвом „Дніпро”. На закид Б. Кравціва про фальсифікаторську практику радянського франкознавства щодо вивчення та видання публіцистики Франка автор названої монографії відповів єдино рятівним аргументом – „реферативність” [13, с. 167–168], що означало в розумінні дослідника „неоригінальність” усіх опублікованих у збірнику статей і рецензій, а, отже, формальну нібито неналежність їх Франкові як авторіві.

Цей чистої води штучно змайстрований „аргумент” став, на жаль, обов'язковим критерієм для багатьох радянських франкознавців, і не одного звів на антинаукові манівці та завдав великої шкоди, коли Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Академії наук розробляв та здійснював 50-томне видання творів Франка. Як відомо, до цього „Зібрання творів Івана Франка” більшість його статей з критикою марксизму і соціал-демократизму не ввійшла. Минуло багато років аж доки ця фундаментальна помилка академічного Інституту літератури, очолюваного тоді акад. О. Білецьким, не виправила онука Івана Франка – Зіновія Тарасівна Франко, яка підготувала додатковий том під назвою „Іван Франко. Мозаїка”, що побачив світ, щоправда, у дещо спотвореному правописному вигляді, уже після її смерті [8].

Останніми роками наукова думка істориків-франкознавців, незалежної України щораз більше і більше схиляється до діаспорної концепції світогляду Франка, викладеної у працях В. Дорошенка, Ю. Лавріненка, Б. Кравціва, Л. Луціва, І. Лисяк-Рудницького та ін. Суть її в тому, що Франко „еволюціонував” від соціалізму до націоналізму, або, як висловився Ю. Лавріненко, „політично Франко народився через соціалізм” [10, с. 25], або ще, як уточнив його думку І. Лисяк-Рудницький, Франко світоглядно розвивався „від послідовника Драгоманова-соціаліста до націонал-демократа і речника „реального націоналізму””.

* Термін „реальний націоналізм” належить Франкові у статті „Формальний і реальний націоналізм” (1889).

У цьому тематичному напрямі сьогочасні історики зробили, на жаль, небагато. Приймаючи діаспорну доктрину еволюції світогляду Франка, вони не додали жодного свіжого факту, конкретного документу, а тільки теоретично „пережують” поставлену проблему, ламаючи голови над тим, до якого „націоналізму” прилучити Франка – чи до „тоталітарного”, чи „демократичного”, чи „реального”, чи „патріотичного”, чи „інтегрального”, а, може (найновіший варіант), – „вольового націоналізму” [1, с. 26]? А деякі більш розважні історики-політологи радили цю проблему відкласти до того часу, коли „буде реабілітовано сам термін „націоналізм” [3, с. 169]. На мою думку, справу „реабілітації терміна” треба розуміти, як глибоке науково-теоретичне вивчення історії націоналізму та його сутності як філософського вчення, в якому співіснують різні „напрями”, „течії” чи „школи”. Так само, як і в науці про соціалізм, в якому розрізняють „утопічний соціалізм”, „марксистський”, „дрібнобуржуазний”, „ліберальний”, „аристократичний”, „християнський” і т. ін. Тільки після теоретичного вивчення „націоналізму” як самостійного вчення з усіма його складниками і відтінками ми зможемо дійти висновку, до якого „націоналізму” примкнув І. Франко.

Другою важливою проблемою вивчення публіцистичної спадщини І. Франка є періодизація творчості публіциста у контексті його широкої і багатоманітної журналістської діяльності. У цьому напрямі напрошуються два принципи: *біографічний* і *світоглядно-творчий*.

Біографічний принцип скеровує нашу увагу на участь Франка у пресі в якості редактора, видавця, кореспондента, автора. Такий принцип найпростіший. Він настановує до вивчення публіцистики Франка у певній хронологічній послідовності періодів: 1) ранній, молодіжний період (до припинення ж. „Друг” у 1877 р. і першого арешту); 2) публіцистика „двох літ” (1878-1879); 3) публіцистика в ж. „Світ” (1881-1882); 4) публіцистика в народовській пресі (1883-1886); 5) публіцистика часів „наймів у сусідів” (1887-1897); 6) публіцистика в радикальній пресі (1890-1897); 7) у журналі „Жите і слово” (1894-1897); 8) у „Літературно-науковому віснику” (1898-1907); 9) публіцистика останнього десятиріччя (1907-1916).

Світоглядно-творчий підхід до періодизації дає певне обґрунтування для поділу творчого шляху Франка як публіциста на **п’ять** періодів*:

Перший (роки 1875-1880) – період становлення Франка як публіциста в ж. „Друг” (1875-1877), романтичних захоплень „соціалістичним ідеалом”, висхідного розвитку публіцистичного таланту молодого Франка, що завершується викривально-полемічною публіцистикою у „Молоті” (1878) та політекономічним дискурсом з ж. „Правда” у 1879 р.

* У виданій понад двадцять років тому монографії про публіцистику І. Франка (Оружием публициста. – Львів, 1981) я виокремив три етапи публіцистичної діяльності Франка. Такої ж триетапної періодизації дотримується діаспорне франкознавство, але з тією різницею, що воно виходило не від публіцистичної творчості Франка, а від еволюції його світогляду. Більш спеціалізоване, фахове вивчення предмета дослідження вимагає поглибленішого підходу до публіцистики Франка, а звідси й до іншої періодизації (М. Н.)

Другий – період 80-х років, що характерний компромісною тактикою Франка у журналістиці, виданням „компромісного” журналу „Світ” (1881-1882), співробітництвом у народовській пресі („Діло”, „Зоря”), у польській пресі („Kurjer Lwowski”), спробами реформувати галицьку пресу (фейлетон „Наша публіка”), дискусійною постановкою у пресі теми про націоналізм (стаття „Формальний і реальний націоналізм”).

Третій (90-ті роки) – період ідейно-світоглядної перебудови на засадах національно-визвольних програм, знаменного програмного виступу у польському часописі „Kurjer Lwowski” з статтею „Program młodych Ukraińców” (1893), критики соціалістично-марксистських доктрин, формування національних пріоритетів, посилення полеміки у пресі навколо проблем „національного ідеалу”, федералізму, автономії, політичного самостійництва.

Четвертий (1900-1908) – період теоретичних розробок українського національного питання у статтях: „Поза межами можливого” (1900), „Що таке поступ?” (1903), „Свобода і автономія” (1907), „Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова” (1906), активної редакторсько-журналістської роботи в „ЛНВ” та райдужних прогнозів на розвиток національно-самостійницьких ідеалів під впливом російської революції 1905-1907 рр.

П’ятий, підсумковий (1907-1916) – період поступового згорання активної журналістської і публіцистичної діяльності, видання публіцистичної спадщини в автоперекладах „В наймах у сусідів” (1914), останньої публіцистичної статті „Легкомисність чи щось інше?” (1915).

Чергове важливе завдання для франкознавців на перспективу – франкознавча текстологія, без якої немислиме задумане на ближче майбутнє повне академічне видання літературної спадщини Івана Франка. Це означає: виявлення, текстологічне вивчення, систематизація і публікація малої відомої спадщини в українській і зарубіжній пресі (в оригіналі і перекладах), встановлення авторства невідомих матеріалів різних жанрів (особливо у таких періодичних виданнях, як „Діло” і „Kurjer Lwowski”), підготовка окремого бібліографічного покажчика журнально-публіцистичних текстів та окремого видання публіцистики Франка з навчально-освітньою метою для студентів-журналістів.

Нарешті – дослідження історії і теорії журналістики в інтерпретації І. Франка, або – Іван Франко як історик і теоретик публіцистики та журналістики. Ця тема частково досліджувалась, але далеко неповно. По суті, І. Франко був першим теоретиком журналістики і публіцистики в Україні. Він, щоправда, хоч і не залишив цілісного теоретичного дослідження у цій галузі на взірць блискучого трактату „Із секретів поетичної творчості”, однак теоретичних питань специфіки і функцій публіцистики торкався в чисельних матеріалах і так часто, що це дає в сумі багатий і переконливий матеріал для наукових узагальнень і висновків про його цілісну систему поглядів як на журналістику загалом, так і на публіцистику зокрема. Слід підкреслити, що поряд із принагідними висловлюваннями про пресу і публіцистику, у Франка є низка праць, де з особливою чіткістю і теоретичним виваженням, переконливою аргументацією викладені його погляди на публіцистику як специфічний вид літературної творчості. Серед таких праць слід назвати:

монографію „Іван Вишенський і єго твори” (1895), науково-біографічний нарис „Др. Остап Терлецький” (1902), фейлетон „Наша публіка” (1888), статті „Наша белегристика” (1896), „Реалісти чи кар’єристи?” (1896), „Журнал і публіка” (1900), „Поза межами можливого” (1900), „Принципи і безпринципність” (1903), „Дещо про нашу пресу” (1905) і багато ін.

У своїх працях, дослідженнях і статтях Франко порушував окремі і різні за своїм значенням питання теорії публіцистики, зокрема: про специфіку відтворення дійсності у публіцистиці, творчий метод публіциста, політично-світоглядний та етично-емоційний вплив публіцистичного слова на читача, про майстерність публіциста, принципи і критерії публіцистики, про її суспільно-політичну й ідеологічну функції та цілеспрямованість публіцистичних виступів у пресі, про факт у публіцистичному творі, полемічність стилю, морально-етичні норми публіциста тощо.

Як уже зазначалося, першою ластівкою у вивченні теоретичних поглядів І. Франка на публіцистику була наукова розвідка Романа Заклинського „Франко як публіцист”, написана й опублікована ще за життя письменника (1913). Це було давно. І тільки через півстоліття цю тему про Франка як теоретика публіцистики продовжив Б. В. Леськів у статті „Питання теорії публіцистики в працях І. Франка” [19, с. 10-17]. Стисло, майже реферативно автор, ідучи за своїм попередником, дозбирував характерні жанрово-видові риси публіцистики, на які вказував Франко у численних своїх публікаціях, однак без спроби теоретичного узагальнення Франкових поглядів на публіцистику. У цьому напрямі певний крок уперед було зроблено у нашій монографії „Зброєю публіциста”, у заключному розділі „Іван Франко – теоретик публіцистики” [15, с. 218-225]. У новій редакції цей розділ під назвою „Зачинатель теорії публіцистики (Деякі питання теорії публіцистики в інтерпретації Івана Франка)” був опублікований у 2000 році у науковому збірнику кафедри української преси [7, с. 211-219]. Тут я вперше експериментально сформулював *дефініцію* публіцистики за Франком. Отже, якщо стисло зібрати Франкові критерії і принципи, що загалом відтворюють зміст його вчення про публіцистику, в єдину формулу-дефініцію, то, згідно з його теорією справжня публіцистика, на відміну від так званої „лубочної публіцистики”, яку він відкидав [12, с. 551], це – *специфічний вид літературно-журналістської творчості, характерними рисами якого є органічний зв’язок з політичним і культурним життям суспільства („політичним моментом”), актуальність і оперативність („моментальність”) реагування на політичні події, науковість і переважно полемічність обговорювання в пресі злободенних суспільно-політичних та інших питань у довільній документальній і емоційно-образній формі з метою ідеологічного й морально-етичного впливу на радикальну зміну („переродження”) панівної громадської думки („опінії”) в душі прогресивних ідей часу* [16, с. 217].

Теоретична концепція публіцистики, сформульована вище, логічно випливає з низки друкованих виступів Франка як раннього (початкового), так і зрілого періодів його літературного життя і, таким чином, правдиво відображає

його глибокі роздуми і висновки, що склалися на основі колосального журналістського творчого досвіду. У порівнянні з численними визначеннями самого поняття „публіцистика”, що відомі досі з наукової літератури 60-70-х років минулого століття, Франкова формула публіцистики найбільше відповідає універсальній природі цього літературно-журналістського феномена. Це неоціненний внесок у скарбницю не тільки української, але й світової науки про журналістику, ім'я якій – журналістикознавство*.

1. *Баган О.* Жрець інтелектуалізму // Іван Франко. Вибрані твори: В 3 т. – Т. 3. – Дрогобич, 2004.
2. *Возняк М.* Велетень думки і праці. – Київ, 1958.
3. *Грицак Я.* ...Дух, що тіло рве до бою: Спроба політичного портрета Івана Франка. – Львів, 1990.
4. *Дей О. І.* Українська революційно-демократична журналістика: Проблема виникнення і становлення. – Київ, 1959.
5. *Дорошенко І.* Іван Франко – літературний критик. – Львів, 1966.
6. *Заклинський Р.* Франко як публіцист // Літературно-науковий вістник. – Т. 63. – Львів, 1913.
7. Збірник праць кафедри української преси. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – Вип. 3.
8. *Іван Франко.* Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 томах / Упорядники: З. Т. Франко, М. Г. Василенко. – Львів: Каменяр, 2001. – 434 с.
9. *Курганський І.* Полемічні засоби Франка-публіциста // Наукові записки ЛДУ: Питання журналістики. – Т. 42. – Вип. 1. – Львів, 1958; Його ж. Деякі стильові особливості публіцистики І. Франка в „Ділі”. – Доповіді та повідомлення ЛДУ. – Вип. 8. – Ч. 1. – Львів, 1958. Свої дослідження І. Курганський завершив щойно у 1969 р. захистом кандидатської дисертації „Майстерність публіцистики Івана Франка (1878-1885), а в 1974 р. – виданням монографії „Майстерність Франка-публіциста”.
10. *Лавріненко Ю.* Дещо до еволюції світогляду і політичної думки Івана Франка: Нотатки і спостереження // Українська літературна газета. Збірник. 1956. – Мюнхен, 1957.
11. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе: В 2 т. – Т. 2. – Київ: Основи, 1994.
12. Літературно-науковий вістник. – 1907. – Т. 38.
13. *Микитась В. Л.* Ідеологічна боротьба навколо спадщини Івана Франка: Дослідження. – Київ: Дніпро, 1978.
14. *Нечиталюк М.* Публіцистика Івана Франка: Семінарій (1875-1886). – Львів: Вид-во Львів. Ун-ту, 1972. – 240 с.

* Історичному огляду українського журналістикознавства присвячена книга: Різун В., Трачук Т. Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства: Монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – 232 с.

15. *Нечиталиук М. Ф.* Оружием публициста: Вопросы истории, проблематики, идеологической функции, мастерства публицистики Ивана Франко. – Львів: Вища школа, 1981. – 230 с.
16. *Нечиталиук М.* Зачинатель теорії публіцистики...
17. *Пархоменко М.* Важливі завдання радянського франкознавства // *Комуніст України.* – 1956. – № 4.
18. Слово про великого Каменяра. – Т. 2. – Київ, 1956.
19. Українське літературознавство: Іван Франко. Статті і матеріали. – Вип. 5. – Львів, 1968.
20. *Щурат С. В.* Рання творчість Івана Франка. – Київ, 1956.

THE HOT FACET OF TALENT

Mykhailo Nechytaliuk

*Ivan Franko Lviv National University
Universytetska Str.1, 79000, Lviv, Ukraine
tel. office: (032) 296-41-92
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The author researches the publicistic writings of Ivan Franko. Emphasis is made on the historiography of the issue, division into periods.

Key words: Ivan Franko, Ukrainian publicism, division into periods of publicistic writings.

*Стаття надійшла до редколегії 19.06.2006
Прийнята до друку 22.06.2006*